

марина гримич
вуле ву чайок, мсье?

Марина Гримич

Вулє ву чайок, мсьє?

1.

1895

Ніч видалася для нього неспокійною, поїзд рівномірно гойдався, Огюст крутився на нижній полиці, кілька разів вставав, перестеляв постіль, а вона періодично сповзала на підлогу, потім знову лягав, і йому снилася якась фігня, щось на зразок того, що йому дуже хочеться солодкого, він їсть свій улюблений мільфой, але не відчуває смаку, він усе їсть і їсть, а смаку ніяк не може піймати, а солодкого хочеться.

Огюст черговий раз прокинувся, тепер – від шкряботіння у двері купе, – і перелякано підскочив з постелі. У Парижі його попереджали: відразу, після перетину російсько-австро-угорського кордону на нього почнуть зазіхати грабіжники, маньяки і збоченці. Ось і почалося, подумав Огюст Гівонт, завмерши на нижній полиці купе в вагоні першого класу.

У двері знову хтось пошкрябався. Хто там? Огюст зібрав усю свою мужність, щоб голос не нагадував скигління.

«Бонжур, мусьйо, вуле ву¹ чайок? Тобто – те, дю те², вуле ву дю те?»³.

Огюст обережно прочинив дверцята купе, крізь вузьку шпарину зазірала червона пика провідника з густою чорною замість щіткою вус під носом. Слава Богу, це була та сама морда, що у Відні, на вокзалі не пускала його до вагону першого класу, мовляв, протверезієш – тоді ласкаво просимо. Отже, це справжній провідник, а не переодягнений збоченець, як його страхали в Парижі і як йому намалювала його хвороблива уява. Огюсту відлягло, він обережено ширше прочинив двері купе, так, це він – старий козел, можна не панікувати, він стояв в червоному камзолі і тримав мельхіорову тацю з чайним набором. Огюст узяв тацю.

---

¹ Voulez-vous (франц.)

² thé, du thé (франц.)

³ Voulez-vous du thé, monsieur (франц.)

Поїзд гойдався і гойдався, за вікном стояла похмура мряка, повільно повзла назустріч депресивна картинка чужої країни, яка явно була не рада Огюсту, а він, зі свого боку, розумів, що почуття взаємні.

Він переставив з таці на столик склянку чаю в мельхіоровому підстаканнику з вензелем, білосніжну серветку з вишитим вензелем, мельхіорову цукерничку з вензелем, ложечку з вензелем і якісь круглі крендельки в підставочці з вензелем, взяв у руки тацю: а раптом не мельхіор, а срібло? Ні, здається, мельхіор. Огюст наблизив тацю до очей, вона була начищена до блиску, він став роздивлятися своє відображення в ній.

«От скажи мені, мсьє Гівон: на фіга тобі це все?» З таці на нього дивилося неголене пом'яте обличчя депресуючого француза, який прямує в якусь жопу в глибині Російської імперії, де якийсь місцевий буржуа-цукро заводчик на ім'я Павло Іванович Оксамитенко заснував приватний ліцей для своїх і чужих відприсків. Був цей цукро заводчик явно не сповна розуму, повний маразматик, тільки божевільному могла прийти ідея запросити в ту жопу вчителя французької мови,

літератури і мистецтв із самого Парижа, купити йому квиток в вагоні першого класу, запропонувати дико велику платню ще й пансіон.

Взагалі-то, замість Огюста мав їхати Франсуа, однак він в останній момент здрейфив, якраз через усі ті балачки про «жопу», і про збоченців і про грабіжників, і він став умовляти всіх своїх друзів підряд, щоб хтось поїхав замість нього, але над ним тільки сміялися, а він не міг не поїхати, бо на носі був початок навчального року, а він підписав контракт ще півроку тому і отримав великий аванс, який він вже встиг розтринькати. За збігом обставин розмір авансу був точнісінько такий, як борг, який йому був винен Огюст, і Франсуа став шантажувати Огюста цим боргом, добре знаючи, що той не зможе його йому повернути. Огюст сп'яну погодився, і підписав у нотаріуса угоду з Франсуа, а вранці, з похмілля мало не всрався, але робити було нічого, і він став пакувати валізу. Взагалі-то не було чого й пакувати, бо останні два роки його письменницькі послуги нікому не були потрібні, тож гардероб його був більш, ніж скромним і

вміщався в одному саквояжі, щоправда, він напередодні від'їзду поцупив гроші в касі мадам Трюфо і купив собі в найдорожчому магазині дві нові сорочки, кілька пар шкарпеток, парфуми і кілька нових шовкових шийних хустинок.

Огюст відпив чаю і скривився: він забув його посолодити, а після сну про мільфой, йому дуже хотілося солодкого, він кинув шматочок колотого рафінаду в чай і став розмішувати ложечкою, грудка цукру ніяк не хотіла розчинятися, а він колотив і колотив ложкою чай, адже й так нічого було робити, грудка не розчинялася, він обертав ложку за годинниковою стрілкою, вже крутив сто намотав, шматочок рафінаду був невблаганним, Огюст вирішив покрутити проти годинникової стрілки – а раптом цукор у такий спосіб швидше розчиниться? Це виходило поза всі рамки логіки, однак і так не було чого робити, Огюст покрутив – і цукор вмить розчинувся. Кумедно. Але чай за цей час майже вистиг. Гидота.

У принципі було і щось позитивне в його втечі з Парижа. Взяти хоча б мадам Трюфо, ніколи ця тітка не відстала б від нього, вона шантажувала його у свій нехитрий жіночий спосіб. Огюсту набридло борюкатися з нею в ліжку своєї міроскопічної сраної кімнатки з виглядом на цвинтар, куди він переїхав зі своєї богемної мансарди в центрі Парижа. Мадам Трюфо здавала ті срані кімнатки в будинку на цвинтарі, але навіть за найгіршу з них він не міг заплатити, і єдиним способом позбутися хоч частини боргу було періодично з нею борюкатися в ліжку і час від часу присвячувати їй якийсь графоманський опус. Огюсту це навіть попервах подобалося: мадам Трюфо зналася на борюканні в ліжку, однак її ревнощі стали просто патологічними, дідько б її взяв, вона уявила себе єдиною жінкою в його житті, можна сказати, музою, і він не міг привести в свою комірчину жодної спідниці, а йому цього дуже хотілося, бо при всіх принадах пишного тіла мадам Трюфо, він був справжнім французом, і йому однієї мадам Трюфо було замало.

Огюст відсърбнув чаю, хороший чай, він навіть посміхнувся, згадавши, як уночі дав драла з мебльованих кімнат мадам Трюфо, поки сама вона мирно похропувала в його ліжку після інтенсивного борюкання, а він тим часом зі своїм саквоюжем, з кейсом для друкарської машинки і в'язкою книжок драпав навпростець через цвинтар, який раніше навіть удень оминав десятою дорогою, такий жах викликали в нього мерці, а тепер не було ні крихти страху, коли він наштовхувався в темноті на надгробки, лише роздавав направо і наліво спочилим у Бозі свої «пардони» і «ескуземуа». Виявляється, це зовсім не було страшно, набагато страшніше мати справу з кредиторами, цими гієнами, з цими гамадрилами, з цими уродами, принижуватися перед ними, підписувати якісь векселі, розписки, словом, жуть. Врешті решт, втеча з Парижу, заспокоював він сам себе, була актом боротьби за свободу, щоправда, індивідуальну.

Він сів у поїзд Париж – Відень, видудлив пляшку вина, поцуплену з винярні мадам Трюфо, і проспав аж до Відня. У Відні його вже чекав квиток на поїзд

Відень – Лемберг – Москва, у вагон першого класу, і якраз отой червонопикий провідник з щіткою для взуття замість вус підозріливо розглядав свого нового пасажера з ніг до голови, предурок, яка його псяча справа чи пив він чи ні!

Від цих усіх спогадів і випитої склянки міцного солодкого чаю настроїй Огюста значно поліпшився, він сів, як першокласник, біля вікна, щоб, бува, не пропустити станцію Жмеринка. Десь тут, поряд із залізничною станцією Жмеринка брав шлюб Бальзак зі своєю – як її там? – словом, ідейною посестрою мадам Трюфо, і треба сказати, не від хорошого життя Бальзак приперся сюди, в ці ліси і болота, і не від великої любові і жагучої пристрасті, як описують сльоньтяві біографи, яка там пристрасть? Яка там романтика в його віці, коли каменем стоїть печінка під ребрами, коли сечовий міхур працює як йому заманеться, просто дядькові Бальзакові дуже хотілося їсти, і хто його зрозуміє краще, ніж оце тепер Огюст.

За вікном проминав одноманітний пейзаж: все ліси і ліси, все ліси і ліси, дідько, чи тут узагалі живуть

люди? Час від часу Огюста охоплювала паніка: а раптом його ніхто не зустрине, що він робитиме в цих лісах? До того ж, у нього в кишені – ні копійки, він таки не Бальзак, у якого була під боком ідейна посестра мадам Трюфо – як її там? – ага, мадам Ганська. Бальзак в порівнянні з нікому невідомим письменником Огюстом Гівоном був везунчиком, при його розкладах йому взагалі не треба було ні про що переживати – лише сиди і пиши свої романи.

Червона пика з чорною щіткою під носом занесла сніданок: хліб, ковбаса і варені яйця. Прокляття! Де круасани? Де джем? Де масло? Де кава? Де сир? На Огюста накотилася хвиля депресії, він відкрив саквояж, дістав звідти останню пляшку вина, видудлив її і ліг спати.

Він дрихнув, поки червона пика з щіткою для взуття під носом в щілині привідкритих дверей купе не повідомила: мусьйо, через сорок хвилин ваша станція Ворожба. Огюст підскочив, як обпечений, блискавично навів свій ранковий марафет: поголився, попахтився, перевдягнув свою піжаму на нову білу сорочку,

нашмарував ваксою черевики, – нехай знають у тій жопі, яке щастя до них привалило з самого Парижа!

Поїзд загальмував і нарешті спинився, Огюст напустив на своє обличчя страждальну міну новітнього Оноре де Бальзака і урочисто зійшов сходами вагону першого класу поїзда Париж – Лемберг – Москва. В одній руці – саквояж, в іншій – перев’язана мотузкою купа книжок, провідник услужливо тримає кейс із друкарською машинкою.

«Ласкаво просимо, мсьє Гівонт! Дозвольте представитися: Андрій Олександрович Глінка, директор і головний вихователь ліцею для хлопчиків з інженерним ухилом Павла Івановича Оксамитенка містечка Оксамитівка Харківської губернії».

Це був вилизаний молодий чоловік, дідько, він стояв у точно такій самій сорочці, як і Огюст, напахчений тими ж самими парфумами, що й він. Ось тобі і «жопа».

«Я накажу забрати Ваш багаж, мсьє». «Можете не турбуватися, у мене більше немає багажу».

На обличчі директора і головного вихователя ліцею не поворухнувся жоден м'яз, який би виказав його здивування, але Огюст нутром відчув, що той був шокований, тому Огюст спробував промовити якомога недбаліше: «*Omnes porto mecum!*⁴».

Вони пройшли через новеньку будову вокзалу на невеличку пристанційну площу, Огюст зрозумів, що йому уготована урочиста зустріч, можливо навіть сам власник цукрового і рафінадного заводу і засновник ліцею Павло Іванович Оксамитенко десь є тут, здається, ота монументальна скульптура російського буржуа якраз ним і є. Біля нього вишикувалася в одну лінію група хлопчаків в однакових ліцейних сюртучках і картузиках, оце, мабуть, і є «лабораторні щурики» для його майбутніх педагогічних експериментів, на одному з ліцейних піджачків були відірвані «з м'ясом» гудзики, в одного з «щуриків» була свіжо розбита губа, з-під впопихах насунутих на голову кашкетиків стричало розпатлане волосся, за цими ознаками Огюст зробив висновок, що ліцеїсти не більше як десять хвилин тому

---

⁴ Все своє ношу з собою! (*лат.*)

товкли один одному пики. Судячи зі старих пожовклих синяків під очима принаймні у двох шминдриків, — мордобої були звичайним явищем у ліцеї, де він мав щастя отримати посаду вчителя французької мови, літератури й мистецтв. Четверо з десятка хлопців мали широкі, щедро всипані веснянками лиця, а з-під кашкетиків стриміла однакова солома, яка мала означати волосся, щоправда були вони різного зросту, і при цьому дуже подібні до монументу російського буржуа. Щоправда, його власне волосся було пострижене «їжачком», але кругле червоне обличчя так само було щедро всіяне веснянками. Це Огюст блискавично запримітив, в той час як цукрозаводський монумент зняв свого кашкета і простягнув йому руку для привітання, насправді це була не рука, а справжня лопата. «Вітаємо, пане вчителю, я і є той самий божевільний Павло Іванович Оксамитенко, який заснував у цій жопі для своїх і чужих балбесів лицей з інженерним ухилом», вимовлене все це було французькою, хоча й із жахливим акцентом, зате потиск руки був сильний, і неначе попереджав: якщо

надумали, пане вчителю, втікати, цей номер вам не пройде.

Тим часом директор і головний вихователь ліцею Андрій Олександрович Глінка, мов диригент, припідняв руки, і Огюст зрозумів, що зараз буде виконане відрепетируване привітання новому вчителю у виконанні ліцеїстів, і він приготувався чемно вислухати його, скрививши сяку-таку посмішку, що виражала педагогічне щастя. Хлопчики хором і дуже дзвінко проскандували «Бон-жур-мі-сьє-Гів-но!».

«От балбеси, не можуть навіть вивчити ім'я свого вчителя, і це їх я повинен вчити французької літератури і основам його власної теорії свободи!» Огюст упав духом, продовжуючи зображати педагогічну посмішку, і в цей час він краєм ока побачив, як побуряковів директор Глінка, а буржуа Павло Іванович Оксамитенко роздав своєю лопатою кілька хвацьких потиличників своїм веснянкуватим «копіям». Огюст зрозумів, що малі негідники навмисне перекрутили його ім'я, однак з якою метою – це йому належало з'ясувати протягом наступного навчального року.

«Вуле ву чайок с сахарком, мсьє?»

Огюст чекав цієї миті від самого російсько-австро-угорського кордону, він підхопився з нижньої полиці, відкрив купе, взяв з рук провідника тацю, втягнув носом запах міцного чаю зі склянки в підстаканнику, і аж тоді поставив чайний набір на стіл. За три місяці літніх канікул він скучив за таким чаєм.

Чаювання за самоваром, за довгим дубовим столом з білосніжною вишитою накрохмаленою скатертиною, з вазою посередині і білим бузком у ній, а якщо не бузком, то пахучим жасмином, рожами або лісовими квітами, чаювання з колотим рафінадом, бубличками, варенням з райських яблук, агрусу і абрикос в срібних «розеточках», з чорним хлібом і маслом, посипаним сіркою, з теплими пишними пирогами з капустою і м'ясом, з обов'язковими годинними філософськими розмовами про сенс буття, з брязкотінням срібних ложечок в склянках у срібних підстаканниках, з романсами під гітару... І все це з

Павлом Івановичем Оксамитенком та його старшими доньками Віолеттою і Лілією, в компанії вчителів ліцею для хлопчиків з інженерним ухилом, або ж з родинами цих хлопчиків під час офіційних візитів у сім'ю. Це все спершу викликало в нього цікавість, потім роздратування, потім ненависть, потім звиклося, потім стало подобатися, потім стало стилем його нового життя. Міщанський стиль життя повітового містечка Оксамитівки та інших повітових містечок Харківської та прилеглих Черноговської і Полтавської губерній, стало стилем його життя.

Огюст вже знав: цукор рафінад краще не кидати в чай, бо хороший рафінад довго не розчиняється, і поки ти колотиш ложкою в склянці, чекаючи, поки грудка розтане, чай вичахає, і тобі доводиться пити його холодним, а не має нічого гіршого від холодного чаю, бо насправді це вже не чай, а зовсім інша хімічна сполука. Так казав учитель фізики, хімії та механіки Іван Данилович Пешкін, а Огюст йому вірив, незважаючи на те, що його вигнали з Одеського університету за зловживання алкоголем, але справу

свою він знав добре, і до його фізико-хімічної лабораторії, спорудженої на гроші Павла Івановича Оксамитенка, приїжджали робити лабораторні дослідження для своїх дисертацій колишні колеги Івана Даниловича по університету.

Огюст умочив рафінад у чай і став його посмоктувати, втягуючи з грудки густу солодку рідину, концентрований чайно-цукровий сироп, не більше десятка крапель, ну нехай навіть, півтора десятка, і ніякий французький мільфой, ніякий віденський штрудель, ніякий італійський тірамісу не можуть порівнятися з цим смаком, звичайно, це не дуже естетично і не дуже гігієнічно, сказав би учитель ботаніки, зоології та гігієни Сергій Петрович Верхатський, і його підтримав би учитель математики і німецької мови Ернест Модестович Шрьодер, але зате як смачно, сказав би вчитель англійської мови, комерції і фізичних вправностей Біл Сміт, і, напевно, це був би єдиний випадок, коли Огюст погодився б із тупим американцем.

У чаюванні з рафінадом «у прикуску» є своя методика, головне, правильно оцінити форму грудки рафінаду, сказав би Ернест Модестович Шрьодер, треба подивитися на грудку рафінаду очима геометра, як на геометричну фігуру, грудка колотого рафінаду – це не бездоганно-пропорційна фігура, спроектована і змодельована з математичною точністю, це форма, витворена випадковістю, її неможливо точно описати і змодельювати засобами математики, і жодна наступна грудка в цукерничці не повторює форму попередньої, і це навіть не айсберг – де працює геній природи, грудка цукру – це геній Його Величності Випадку, це – в хорошому значенні слова – магія, магія ймовірності.

За розмовами за самоваром під час чаювання з учительським колективом, виникла колективна теорія оптимального чаювання з цукром-рафінадом «в прикуску»: щоб отримати найбільше задоволення від процесу і водночас, щоб процес був максинально гігієнічним, важливо взяти двома пальцями грудку так, щоб зручно було її вмочати в гарячий чай так, аби не попекти пальці. Місце, за яке треба тримати грудку, –

це не обов'язкого найтовща її частина, важливо, щоб там була якась впадинка, або ще краще, – дві, для того, щоб можна було тримати цю грудку, аби вона не вислизнула в чай. Також стратегічно важливо правильно вибрати ту частину рафінадинки, яка першою буде вмочена в чай, найкраще, якщо це буде видовжена її частина, або, принаймні, якийсь горбочок, яка найшвидше розчинятиметься в гарячому напої і дасть цю дивовижну хімічну реакцію, за якою чай, мікрон за мікроном, проникатиме все далі і далі в тверду грудку, тим самим руйнуючи її, і це буде початок кінця цього шматочку цукру.

Кожен із учителів намагався, з точки зору своєї дисципліни, пояснити процеси, які відбуваються з грудкою цукру, з самим чаєм і зі споживачем, а Павло Іванович Оксамитенко уважно слухав ці розмови, занотовуючи собі щось у блокнот, він узагалі був фанатом цукру, а особливо рафінаду, він вбачав у цукроварінні не просто комерцію, а якусь глибинну філософію.

А теософську «теорію цукрової грудки» Павло Іванович просто законспектував з вуст її автора – Андрія Олександровича Глінки, директора ліцею, головного вихователя і духовного наставника учнів, керівника шкільного хору і учителя богослов'я. Теорія складалася з двох «крил» і полягала в тому, що грудка цукру з незайманою білизою – це як дитина, яка народжується безгрішною, а чай – це саме життя, темне, жорстоке і невмолиме, і ця білосніжна невинність грудки поступово зникає, так само, як невинне дитя обростає гріхами. Друге крило теософської теорії базувалося на тому, що грудка цукру – це Адам і Єва або, за словами Андрія Олександровича, АДАМОЄВА – абсолютна догріховна цілісність, а чай – це Змій, що уособлює земний плотський гріх. І поки немає контакту цукру з чаєм, грудка цукру може жити вічно, як Адамоева у раю, а як тільки відбувається контакт з чаєм, тобто зі спокусою, з гріхом, Адамоева втрачає безсмертя і стає смертною. І наш світ – це регулярна повторюваність невинного народження і обростання смертним гріхом, це творення

і гріхопадіння Адамоєви, і ми щоразу повинні про це пам'ятати, коли опускаємо грудку рафінаду в чай. Огюст разом зі своїми колегами-вчителями підсміювався над наївністю метафізичної теорії Андрія Олександровича Глінки, зате Павло Іванович був від неї у захваті.

Огюст, заколисаний похитуванням поїзда, сентиментально вглядаючись у прекрасні українські пейзажі за вікном, умокнув рафінадний шматочок в чай, потягнув перший «сік» з цукрової грудки, запив ковтком гарячого міцного чаю, і при цьому розчулився, пустивши, «за старосвітським малоросійським звичаєм», як любив говорити Павло Іванович Оксамитенко, сльозу.

Оксамитівка виявилася не такою вже й дірою, а точніше, зовсім не дірою, містечко виникло на місці колишньої слободи, заснованої значковим бунчуковим товаришем Мефодієм Пилиповичем Оксамитенком, дідом Павла Івановича, в колишній Українській Слобідській губернії. Містечко розрослося за рахунок припливу робочої сили до двох цукрових і одного

рафінадного заводів, які збудував батько Павла Івановича – Іван Мефодійович, і тепер, без перебільшення, було воно цукровою столицею Росії. Портрети Мефодія Пилиповича та Івана Мефодійовича висіли в робочому кабінеті Павла Івановича, якраз над робочим столом. Огюст навіть сприйняв був ці фотографії за православні ікони, а самих засновників династії Оксамитенків – за православних святих, бо були вони обрамлені вишиваними рушниками.

Павла Івановича можна було великим еkleктиком свого часу. Він поєднував у собі дві несумісні риси: будучи православним фанатиком, він одночасно сповідував філософію утопічного соціалізму, тобто був таким собі православним соціалістом-утопістом.

Як результат, з Оксамитівки було зроблено «містечко майбутнього»: Павло Іванович проклав у ньому водопровід і каналізацію, оксамитівці знали, що таке електрика, і навіть не асоціювали її з нечистою силою чи «божим чудом». Оскільки українці з навколишніх сіл неохоче йшли працювати на завод, він позвозив з Росії, де капіталізм на той час процвітав на

повну силу, цілу армію кваліфікованих робітників, побудував для них робітничу слобідку, з робітничої слобідки на заводи ходив електричний трамвайчик. Ліцей був обладнаний за останнім писком науки, при ньому було навіть футбольне поле, де Біл Сміт тренував хлопчачу команду. У центрі міста був парк з альтанкою для духового оркестру, влітку сюди приваблювали відвідувачів романтичні алейки та екзотичні рослини, узимку заливався каток, який вечорами освітлювався різнокольоровою ілюмінацією з місцевої електростанції, а в альтанці грав шкільний духовий оркестр під управлінням Андрія Івановича Глінки. Парк був справжньою меккою для оксамитівських міщан, туди приїздили і з навколишніх повітових містечок, і навіть з Харкова, Глухова, Чернігова, Полтави і, подекували, з Києва. Павло Іванович навіть поставив там публічний туалет, однак народ все одно ховався по кущиках, Павло Іванович сердився, тупав ногами і хряскав кулаком по столу: невігласи, темнота несусвітня, я ж вам культуру привіз з Європи, а ви... ех ви!

Разом з тим, Оксамитівка, завдяки старанням того ж Павла Івановича, уперто культивувала «старосвітщину», тобто (по-малоросійськи) старий уклад: мала кілька церков, шпиталь-богадельню для жебраків, монастир і базар. Павло Іванович любив, щоб у неділю і на всі свята розливався на весь повіт мелодичний церковний дзвін, і він не шкодував грошей ні на дзвони, ні на ікони, ні на позолоту куполів, ні на будівництво нових церков, він вибудував по церкві на честь народження кожного з синів, крім останнього, і лише одна «не-його» стара дерев'яна церква сиротою стояла осторонь, в «гадючнику» за базаром, то була церква святого Пафнутія. Святий Пафнутій народився в родині охрещеного татарина, і оксамитівська церква колись була збудована на кошти охрещеного татарина, до речі, діда першої дружини Павла Івановича, тому їй і дали це ім'я. Вона була аж чорна від часу і поїджена шашелем, і, здавалося, от-от розвалиться, там правив божевільний піп-розстрига отець Парфеній, монах, якого вигнали з Оксамитівського монастиря. Він любив бродити в лахміттях Оксамитівкою і видавати себе за

юродивого пророка, він тинявся попід пишними церквами Павла Івановича, де сиділи прошаки-каліки, між торговельними рядами по базару і вигукував якісь клапті фраз, за якими оксамитівці намагалися відгадати майбутнє. Павло Іванович Оксамитенко страшенно цього не любив, тупав ногами від гніву і хрюскав кулаком по столу, мовляв, оксамитівці і всі, хто приїжджає подивитися на юродивого, – невігласи, темнота несусвітня: покиньте нарешті це мракобісся, це ж гріх поклонятися юродивим, я ж вам набудував нові церкви, де все чисто і гігієнічно, де культурні і освічені священики, все ж для вас, невдячних, ходіть туди і моліться! А ви... ех ви!..

З батюшкою Парфенієм у Павла Івановича була своя історія. Парфеній, здавалося, переслідував Павла Івановича, несподівано з'являвся в тих самих місцях, де й цукро заводчик, і своєю присутністю і своїми дурними «пророцтвами» псував йому імідж і настрої.

У Парфенія за церквою був пустир – зарослі кущів, бур'янів і дерев, все це було обвите хмілем і диким виноградом, пустир обривався в яр, а там було

ще страшніше, по дну яру протікала річечка, яка, подейкували, затягує в себе, як в болото, попадеш туди – гукай не гукай – все пропало. В Оксамитівці це місце називали гадючником і один батюшка Парфеній не боявся там бродити, він знав свої ходи і виходи, і в тому гадючнику в нього було своє дике господарство, він збирав там якісь ягоди, а потім годинами сидів на осонні і нанизував їх на нитки і розвішував сушитися попід церквою, а згодом носив ці намиста як браслет на руці, і знімав лише для того, щоб перебирати ними, як вервицею. А коли батюшка Парфеній зустрічав Павла Івановича, то рвав нитку, і засушені ягідки розсипалися, а він хапався за голову і скиглив: «Бусінки рассіпалісь!» І це він робив тільки тоді, коли бачив Павла Івановича. Іще таке любив робити Пафнутій: запалював сірник і ходив слід у слід за Павлом Івановичем, каркаючи: «Гарі-гарі ясно шоби не пагасло!». А ще він приходив під контору Павла Івановича в одному черевіку і грав на балалайці, горланячи частівку: «Ах сапожкі маї распарованії!». Павло Іванович сердився, тупав ногами і хряскав

кулаком по столу. Охорона забирила Пафнутія, завозила в богадільню, там його мили, годували, і наступного дня день, утихомерений і слухняний, він повертався до своєї церкви. А ще він любив раз на сезон залізти на дах школи, і тримаючись за флюгер, виводити тоненьким голосочком: «Петя-Петя-Петушок, золотой гребешок, петушок с високої спицы бережет твою столицу!»

Вчителі та ліцеїсти вибігали зі школи, перші – умовляли Пафнутія злізти з даху, а другі піхоплювали його слова, бігали по двору, повторюючи, як папуги: «Петя-Петя-Петушок, золотой гребешок, петушок с високої спицы бережет твою столицу!»

Жити в Оксамитівці було не нудно.

Поїзд почав пригальмовувати, Огюст подивився на годинник, зараз буде Жмеринка, а звідси – рукою подати до Бердичева, де Бальзак брав шлюб з мадам Ганською, гарне містечко, йому сподобалося, він і сам би взяв там шлюб з одною з оксамитенкових доньок, тільки, біда, з котрою ж – Віолеттою чи Лілією? Павло Іванович взяв Огюста з собою в Бердичів, коли їздив

туди в банківських справах з синами – тими самими круглолицими веснянкуватими балбесами, що обізвали його при першій зустрічі «мсьє Гівно». Тепер-то Огюст знає, що означає це слово, але балбеси продовжують так його називати за його спиною, уроди!

Балбесів було чотири. Поодинці – це були милі херувимчики, однак разом це була «оксамитова банда», вибухова суміш – і в прямому і переносному значенні слова, бо вибухи практикувалися спершу в шкільній лабораторії, а потім – і поза нею. Якимось балбеси брали участь у конкурсі духових оркестрів у Київській міській думі, що на Хрещатику, і взяли там друге місце, їх випередив лише київський кадетський корпус, бо, за словами голови журі – Міністра внутрішніх справ, – у тих «краще гудзики на кітелях і кокарди на кашкетах блищали». Щоб помститися за несправедливий результат конкурсу, «оксамитова банда» здійснила в думі вибух, який потрактували як замах на міністра, дарма що замість осколків на людей розлетівся смердючий жом від цукрових буряків. Павло Іванович ледь устиг вчасно накивати п'ятами зі своїми

балбесами, потім не випускав їх з доходного дому до кінця перебування в Києві.

Балбесів об'єднувало, – крім мами, тата, веснянок на круглому обличчі, «соломи» на голові, яку періодично зістригали до їжачків і участі в духовому оркестрі, – те, що всі грали в футбол і в шахи, і мали комерційний хист від Бога: вони, як і їхній батько, уміли робити гроші з повітря, щоправда, кожен на свій манір.

Перший – найстарший балбес – був названий на честь прадіда Мефодієм і був саме таким, яким має бути спадкоємець оксамитенкової цукрової імперії. Якщо він не був укупі з братами, то повадився як зразковий учень, посидючий, однаково талановитий в усіх предметах. Заробляв собі гроші тим, що продавав розв'язки домашніх завдань і контрольних робіт однокласникам, при цьому був щиро набожним і навіть у неділю прислужував у найбільшому в Оксамитівці храмі, названому на його честь, тобто у церкві св. Мефодія, Павло Іванович дуже пишався, коли бачив щонеділі сина в «служках» біля вівтаря. В шкільному

духовому оркестрі грав на кларнеті і гобої, в футбольній команді був «центровим», а в шахи серед братів грав найкраще.

Поза школою і церквою Мефодій, природно, тусувався з братами, і в «оксамтовій банді» мав прізвисько «шахіст», він виконував ту ж саму роль «центрального», бо розробляв комбінації і продумував всі «шахові ходи» наперед. В тому випадку з вибухом у київській міській думі, саме цей охайний і слухняний херувимчик заздалегідь розпланував по хвилинах акт помсти на випадок, якщо їхній оркестр не отримає першого місця.

Другий і третій балбеси – близнюки Петро і Павло – в «оксамитовій банді» були справжніми «кулібініми-механіками», в футбольній команді грали в нападі, а духовому оркестрі – тупо трубили в труби, на їх рахунку було кілька десятків геніальних, як на їх вік, інженерних винаходів, в тому числі згадана вище бомба з бурякового жому. Павло Іванович, хоч і сам наклав у штани після «терористичного акту» в Київській міській думі, проте в душі пишався своїми

балбесами, по-перше, технічною стороною акту помсти, а по-друге, моральною: він так само був обурений результатами конкурсу і був переконаний, що голові журі – Міністрові внутрішніх справ – кадети дали хабаря.

А от винаходом, який не на жарт розгнівив Павла Івановича Оксамитенка, була ікона матері Божої в церкві юродивого попа-розстриги отця Іоанна, що плакала кривавими слізьми. Коли сталося об'явлення ікони і в Оксамитівку полився потік паломників, Павло Іванович навіть не запідозрив, що це – також справа рук «оксамитової банди». Він дуже шкодував, що ікона заплакала не в одному з його храмів, а у того обідранця, попа-розстриги, який ганьбить православ'я своїм юродством, виставляє на посміховисько саму віру. Але після довгих душевних переживань він, будучи істинним православним, переборов заздрість, і таки пішов уклонитися чудотворній іконі, чесно вистояв у черзі паломників до церкви св. Пафнутія і вшанував велике чудо: ікона і справді плакала кривавими слізьми, Павло Іванович особисто бачив, як

викотилася велика жирна червона сльоза з її ока, і йому стало якось не по собі, неначе це був якийсь знак, поданий йому згори, ікона дивилася на нього з якимось докором, і Павло Іванович навіть засумнівався в собі: чи дійсно праведно він живе, може, недаремно ця ікона об'явилася саме тут, у цього нещасного юрдивого, якого він зневажав довгі роки. І він в пориві емоцій зняв з ланцюжка свого золотого годинника з іменним надписом самого імператора і кинув його на тацю пожертв, потім вийшов з церкви у глибокій задумі, переповнений душевним хвилюванням, розстебнув комірця на шиї і заплакав. У цей момент його погляд ковзнув по задвірках церкви і йому на мить здалося, що він побачив дві знайомі постаті, але це не був слушний час для підозр і сумнівів і він понуро побрів додому. Удома, за вечерею, він усе ще продовжував перебувати у стані духовного дисонансу, аж поки випадково не помітив на рукаві одного з близнюків червону фарбу, придивившись ближче, він побачив її ще й під нігтями в обох близнюків. І тут здогад блискавкою пронизав його мозок, він затував ногами і хряснув рукою по

столу. Близнюки ледь встигли втекти з-за столу. Але через годину вони всеодно стояли перед ним навколішки, їхні вуха горіли. Огюст був свідком цієї сцени, бо якраз прийшов до Оксамитенка по платню. І наскільки він навчився розуміти українську мову, Оксамитенко лаяв Петра-Павла не за те, ЩО САМЕ вони зробили, а за те, ДЕ вони це зробили. Оксамитенко волів би, щоб чудо відбулося в одному з його храмів: чи то в церкві святого Мефодія, чи Петра і Павла, і аж ніяк у церкві цього єретика попа-розстриги. «Якщо хочете, щоб я вам пробачив, – закінчив він тираду, – поверніть мені мій золотий годинник!»

Четвертий з балбесів був поет. Судячи з сімейних переказів, його народження було незапланованим, і вибрав він собі зовсім невідповідний для народження день – 29 лютого. Батько назвав його за святцями Касіяном, що по-латині означає «пустий», «порожній». Таким пустопорожнім, з погляду Павла Івановича Оксамитенка, Касіян і був. Він писав вірші, малював картини, грав на бандурі, співав, мріяв, хандрив, сентиментальничав. У футбольних іграх його ставили

на ворота, а в духовому оркестрі він грав на флейті, в «оксамитовій банді» він був «артистом»: для того, щоб брати-механіки вмонтували бомбу в трибуну для голови журі конкурсу духових оркестрів, треба було спершу відволікти увагу присутніх, це зробив Касіян, ставши в мокрих штанах при вході в залу і гірко ридаючи: «Я обмочився! Я обмочився!». Це було так зворушливо, що аж сам Міністр внутрішніх справ просльозився. Касіянів спосіб заробляти гроші був найекстравагантнішим серед усіх балбесів: час від часу він переодягався в лахміття, вимазував обличчя сажею, забруднював ноги і руки в калюжі і йшов просити милостиню, співаючи своїм ангельським голосочком псалми, канти і інші духовні пісні. «Тобі бракує кишенькових грошей? – тупав ногами Павло Іванович і хряскав кулаком по столу. – Я тобі дам скільки ти хочеш! Тільки не ганьби мене на всю Оксамитівку!» Не діяло.

Павло Іванович як батько не знав, що робити з «оксамитовою бандою», не раз питав у вчителів поради, а ті лише знизували плечима: переростуть!

Лише Іван Данилович Пешкін сказав мудру річ, мовляв, ви маєте талановитих дітей, Павле Івановичу, просто вони народилися не в той час і не в тому місці!

Були ще у Павла Івановича Оксамитенка два справжніх ангели, дві квітки з ангельського саду, і в прямому і переносному значенні слова, – доньки від першого шлюбу на ім'я Лілія і Віолетта. Огюст мав велику проблему: обидві були закохані в нього, а він був закоханий в обидвох. Були вони двійнятами, однак різної масті: одна – зеленоока веснянкувата блондинка, подібно до батька, а інша, подібно до покійної матері напівтатарки, – вузькоока брюнетка з татарськими вилицями.

Сестри були виховані в українському дусі, вони декламували вірші Тараса Шевченка, співали під фортеп'яно обробки народних пісень Віталія Лисенка, вишивали рушники і скатертини, ставили для харківської української інтелігенції «Вія» за мотивами Миколи Гоголя, загалом «лили бальзам» на батькове серце.

Огюст сентиментально зітхнув, згадавши двох своїх дам серця, і в цей момент в двері купе постукав провідник: станція Ворожба, мсьє! Огюст подивився на себе в дзеркало: маніфік! Паризький франт! Кинув оком на свій багаж – чи нічого не забув? Вісім ящиків вина, один ящик із сиром, дві валізи з подарунками для дам серця: біла – для Лілії, фіолетова – для Віолетти, дві валізи з Огюстовим одягом і взуттям, скриня з книжками і журналами. І невеличкий пакунок з книжками, від яких ще пахло поліграфічною фарбою:

Огюст Гівонт

Лілії – для Лілії, фіалки – для Віолетти

Збірка віршів.

Париж, 1896.

3.

1922

Огюст Гівонт, – а офіційно, за паспортом, – Михайло Подольський – не збирався спати, загальний вагон зразка 1922-го далеко не був схожим на спальний

вагон кінця 1800-х. З вікна дуло і несло паровозним димом, в вагоні стояв неймовірний гармидер, безбілетники з клунками і малими дітьми зайняли всі місця, і можливі і неможливі, уключно з третіми полицями, підлогою і тамбуром, смерділо брудними онучами, папіросним димом, дитячими та курячими фекаліями, та ще й цигани сновигали туди-сюди, і безногий з гармошкою намагався пропхатися на своєму візочку, і солдат у засмальцьованій будьонівці, з папіроскою в зубах і гвинтівкою зі штиком, ходив туди-сюди, зображаючи із себе охоронця порядку, а насправді з нього було толку, як з козла молока. Добре, що Огюст устиг замаскуватися в Лембергу, тобто у Львові, під галицького єврея, його не чіпали і навіть ні в кого не викликав підозру його акцент: букви *P* він так і не начився вимовляти. У такому вигляді він цілком вписувався в інтер'єр загального вагону зразка 1922 року.

За вікном тягнувся білосніжний зимовий пейзаж з «зацукрованими» снігом ялинками, деревами і

хатинками, можна було б тільки тішитися екстер'єром, якби не інтер'єр.

Усе змінилося за сімнадцять років. Майже всі вчителі оксамитівського ліцею для хлопчиків з інженерним ухилом розбіглися ще в 1905 році, коли хвиля першої російської революції накрила і Оксамитівку, і коли той люмпен, який щоранку їздив на електричному вагончику на заводи, а ввечері повертався на слобідку, несподівано збунтувався проти свого «експлуататора» і розбомбив камінням ні в чому не повинний трамвайчик, а на центральній площі Оксамитівки урочисто спалив солом'яне опудало Павла Івановича Оксамитенка під улюлюкання «Гарі, гарі ясно, чтобы не пагасло!». Огюст знав, що у великих промислових містах Російської імперії пролетаріат ще й не таке виробляв, однак він розцінив цей вчинок як акт варварства, який змусив його забрати свою дружину і дітей і виїхати в Париж.

Огюст таки вибрав Лілію, вона більше підходила на роль вірної дружини і матері дітей, ніж чуттєва Віолетта, так йому колись порадив Ернест Модестович

Шрьодер, добрий сім'янин з багаторічним стажем, і в принципі старий німець мав рацію: Огюст нічим не міг дорікнути Лілії, Лілії Павлівні, – доглянуті діти, на столі – вишита, щодня чиста накрохмалена скатертина, в домі до блиску вимиті підлоги, натерті зубним порошком дверні ручки і шпінгалети у вікнах, постійний запах теплої їжі в кухні, у саду – політі квіти, однак кожен раз після виконаного подружнього обов'язку він згадував вузькооооку чорняву Віолетту, і це змушувало його кожного разу викурювати дві сигарети.

Життя Огюстової сім'ї в Парижі через кілька років адаптації налагодилося, Огюст став відомим письменником і навіть спробував заснувати своє маленьке видавництво. У 1919 році до них приєдналися овдовілий Павло Іванович Оксамитенко та його старший син Мефодій, які емігрували з Росії. Власне, батько і син виїхали з Оксамитівки ще 1918 року, коли в містечку проголосили радянську владу, експропріювали оксамитенкові цукрові і рафінадний заводи, і весь рай Осамитенкової цукрової столиці

розсипався, як сухі ягоди-намистини з Парфенієвого намиста. Оксамитенки рухалися за армією Врангеля, опинилися в Криму, звідти перебралися кораблем до Трапезунду, звідти – в Стамбул, і тільки тоді – в Париж.

Мефодій дуже швидко освоївся у Франції, будучи хорошим шахістом, він колись завбачливо перевів гроші з Росії в швейцарський банк, і ось тепер настав час вигідно їх вкласти, він переїхав у Гамбург, купив три трансатлантичні лайнери і став возити емігрантів в Канаду, США і Бразилію. А Павло Іванович приживався тяжко, хандрив, ностальгував, він увесь зсохся і втратив самовпененість та почуття гумору, він часто згадував Оксамитівку і особливо попа-розстригу Парфенія, мовляв, той дійсно передбачив усе, бідолаха намагався попередити Павла Івановича, а той, як останній дурень, не йняв віри, і лише тепер переконався, що поп-розстрига був не авантюристом, а божим чоловіком. Всі пророкування збулися, лише одне не давало спокою Павлу Івановичу: «Петя-Петя-

Петушок, золотой гребешок, петушок с високою спици бережет твою столицу!»

А кілька місяців тому Павло Іванович вирішив, що йому час вмирати, тож умовив Огюста поїхати в Радянську Україну і привезти до нього дітей: Віолетту, Петра і Касіяна. Павла вже не було в живих, він загинув під час терористичного акту ще в 1910 році, решті – Мефодію, Петрові (хай навіть з одною рукою) і Касіянові вдалося врятуватися, вони свій гонорар поділили не на чотирьох, а на трьох, вирахувавши з них видатки на пам'ятник Павлові. «Бачиш, Огюсте, Парфеній правду сказав про розпаровані черевики: обидві мої двійні – Петро і Павло, Віолетта і Лілія – розпаровані. Їдь, синок, в Оксамитівку і з'ясуй, що означає «Петя-Петя-Петушок, золотой гребешок, петушок с високою спици бережет твою столицу!»

Огюст відчув полегкість, вийшовши із затхлого вагона на станцію Ворожба, але не надовго, там його скувала ще більша тривога. Це була інша Ворожба, бідна, холодна, сувора і чужа.

«Як доїхати до Оксамитівки?» «Оксамитовка? Тепер це зветься «Червоний шлях». А добратися туди можна пішечки. Тут якихось сім верст, не більше. Я якраз іду туди, на базар. Пойдьом, проведу!»

Баба несла великий кошик з продукцією на базар.

«Щас на базарі мона наміняти всякої всячини. Прошлий раз я таку ловку скатьорку виміняла на курочку. Самого Ксамітенка скатьорка. Він на ній з самовара чаї розпивав зі своїми хранцузами і німаками. А тепер він де? Де? Нігде його не видно! Утік, наверное. Іксплуататор! Кровопивця народу! А завод тепер прінадежить народу. Імені Паріжской комуни називаєця. А рахвінадний поки шо не робе. Шось у ньому іспортилося послі взрива. Взрив був такий, хай Бог милує! Звіняйте, шо я кажу, Бога ж нема! Так от, такий взрив був, шо думали, шо кінець світу настав. Стіко людей повбивало! Кажуть, сам Ксамітенко бомбу заклав, щоб завод нікому не достався. Отако-о. От потихеньку й прийшли. Жалько, шо церкви позакривали. Нашо було таке робить? Кому вони мішали? А тепер, хай Бог милує, зробили всередині

склади, мішки з сахарьом складають! Ви в Бога вірите? Ну даже єслі і не вірите, зачєм таке робить? Он шо понаписували: Релігія – опіум для народа. Я читать умію. Я грамотна. Хоть який був ізувер Ксамітенко, але школи настроїв і дітей всіх повиучував. У нас, знаєте, всі в сьолах тутешніх грамотні! А вам до кого? Мо' я знаю? Попа Парфенія? Чого ж не знати? Знаю! Його церкву єдинственну не закрили. То всі тудя й ходимо. Не, не подумайте, ми в Бога тепер не віримо, то так, аби було як за старих часів. Так от. Батюшка старенький уже, немощний. Мо' тому його й пожаліли і церкву йому оставили. А остальных попів – одних постреляли, інші самі повтікали. Батюшка Парфеній троха того... Ну, знаєте, наче помішався. Він і раньше такий був: як шо ляпне, то те і збудеться. То, кажуть, як прийшли до нього церкву забирати, то він їм: «Бачу черві пожирають ваші лиця!» То вони й спугалися. Ви питалися про ікону чудотворну? Так її нема. В Москву забрали. Кунскамеру, не чули шо воно таке? От я до базарю і дошла, а ви далі ідіть, там за базарьом гадючник, а в ньому і церква!»

Огюст нікуди не поспішав, він не знав як діяти далі. Ось він і в Оксамитівці, тільки Оксамитівка вже не та. І базар не той. І люди не ті. Все не таке. Де тут шукати «Ксамітенків»? І чи лишилися вони в живих? Мабуть, доведеться-таки піти до отця Парфенія.

На базарі було людно і гамірно, як завжди, тільки не було тієї спокійної діловитості і майже ритуальної поважності торгівлі із стабільним асортиментом товарів, як колись, а був хаос, була нервова метушня, бройлерівський рух покупців і продавців і абсолютно дикунська пропозиція награваного добра, що вимінювалося за немислимо жалюгідний еквівалент у продуктах.

Це був чужий і ворожий Огюстові світ, він замерз, він розгубився у цьому хаосі, він знічено стояв осторонь, на знаючи, що йому робити, інтуїтивно він притиснувся до жебрака, (і як йому не холодно в тоненькій свитці?), що награвав на бандурі якусь мелодію, чимось вона зачепила Огюста, колись він її вже чув, а що тут дивного, він же тут прожив десять років, і це був не найгірший період його життя, мелодія

спершу легенько подразнювала почуття, потім помалу стала ятрити якусь зарубцьовану ранку в пам'яті, а коли кобзар почав співати, Огюст, почувши слова, впізнав її. Павло Іванович Оксамитенко полюбляв запрошувати до їхніх суботніх чаювань з учителями сліпих кобзарів, щораз інших, це був один із його пунктиків, він хотів українізувати весь світ, і почав це з учнів і учителів свого ліцею.

І це не пройшло намарне. Ось він, Огюст не лише згадав пісню, а й те, що з нею пов'язане. «Ось у вас, українців, колись повчав Огюст Гівонт своїх учнів, є пісня «Дивлюсь я на небо, та й думку гадаю», там є слова «чому я не сокіл, чому не літаю?», по суті, це ваша, тобто українців, пісня про свободу. Єдиного я не розумію як француз, навіщо плакати над тим, що ти не сокіл? Просто стань ним!»

Пісня завершилася, Огюст відчув, що від холоду усі його кінцівки задерев'яніли, і він поворухнувся, щоб рушити з місця, однак бандурист смикнув його за полу піджака: «Отець родний, папаша милостивий,

подайте, папаша, не ради нашого прошення, дайте, папаша, ради своєї душі на той світ спасенія!

Огюст нервово кинувся шукати в кишенях дрібних, щось намацав, поклав надокучливому жебраку в шапку і пішов геть, як тут почув навздогін: «Вуле ву, чайок, мсьє? »

Огюст став, як укопаний. «Касіян?» – не обертаючись спитав він.

«Уї, мсьє! »

Одного знайшов, зрадів у душі Огюст, лишилося двоє: Петро і Віолетта.

«Чайком» у Касіяна тепер називався звичайний окріп, вони пили його в комірчині дзвонаря, що в дзвіниці при церкві святого Пафнутія, там Касіян і мешкав: залізне ліжко, подушка, ковдра, стіл, два стільця, «буряківка», кілька скибок хліба, цибулина.

«Ви що, жалієте мене, мсьє Гівонт? Це я вас маю жаліти. Я от вільний птах. А ви? Я не обтяжений ні паспортом, ні сім'єю, ні посадою, ні роботою, ні грішми, ні вірою, ні радянською владою, ні партією, ні філософією. Ви ж самі нас учили, що найбільша

цінність у житті – це свобода. Люди, – казали ви, – не вільні, бо обплутані обов'язками, зобов'язаннями, правилами, законами. Ми не можемо бути вільними, навіть якщо дуже захочемо. Єдиний вихід – перетворитися на птаха. Хіба не ви нас учили цьому? »

Мсьє Гівонт здригнувся. «Ваш батько наказав мені зібрати вас всіх до купи і привезти до нього. Зараз ми мешкаємо всі разом, з вашим батьком, з Лілією і дітьми в Парижі. Де решта Оксамитенків?»

Касіян мовчав, голосно сьорбаючи «чай».

«Вони всі тут, тільки я не впевнений, чи ви цьому зрадієте».

Вони прийшли до колишнього ліцею для хлопчиків з інженерним ухилом, тільки тепер на його стіні було написано вапном «РЕВКОМ» і закреслено рудою цеглою. «Стой, куда ідьош?» – спитали солдати, Касіян не розгубився: «Я до Петрова». Один із солдат, очевидно, знав Касіяна, він кивнув іншому, мовляв, свій, і їх пропустили. Огюст з Касіяном зайшли досередини: все обшарпане, запльоване, облуплене і засмічене бичками, по коридорах сунуть туди-сюди

дядьки, незрозуміло, чи то військові, чи то колишні військові, чи то цивільні, які доношують старий військовий одяг, на дверях колишнього кабінету директора написано крейдою «Петров».

Зайшли без стуку. Петров стояв біля вікна спиною до дверей і кутив. Замість правої руки – порожній рукав, заправлений під ремінь.

«Чого прийшов? Я тобі наказав: більше тут не з'являйся! Кого ти мені привів?»

«Це мсьє Гівонт!»

Петров і Огюст одночасно здригнулися, Огюст – бо перелякався викриття, а чого перестрашився Петров?

«Молчать!» – процідив крізь зуби Петров, не обертаючись.

«Батько помирає, кличе нас до себе!»

«Молчать! – крикнув однорукий, – а потім додав майже пошепки, – зникніть з моїх очей обидва, поки я вас не розстріляв!»

Мсьє Гівонт позадкував до дверей, Касіян крадькома підійшов до столу, взяв дві грудки цукру,

що лежали біля залізної кружки, і тільки тоді рушив до дверей.

У цю хвилину десь ізнадвору долинув пронизливий старечий вереск: «Петя-Петя-Петушок, золотой гребешок!»

Усі з колишнього ревкому висипали на вулицю і скупчилися навколо будови, до них приєдналися перехожі, піднявши голови, всі дивилися, як на зальодянілому даху бородатий піп у рясі, тримаючись за флюгель, юродствує: «Петя-Петя-Петушок, золотой гребешок, петушок с высокой спицы бережет твою столицу!»

Петров блискавично витягнув з кобури револьвер і вистрілив в отця Парфенія, але Касіян устиг в останій момент схопити його за руку, і той схибив, народ перелякався і став розбігатися, а Петров стріляв і стріляв у небо, поки не скінчилися патрони...

Огюст з Касіяном сиділи в комірчині дзвонаря і пили гарячий окріп з маленькими грудками рафінаду, поцупленими у Петрова, колишнього Петра Оксамитенка.

«Ви на нього не гнівайтесь. Після того терористичного акту в десятому році його контузило, він помішався, та ще й Павло об'явився рік тому на його голову живий-здоровий, виявляється, він тоді не загинув, десь тинявся по світу, а тепер повернувся сюди і організував в окрузі банду і тепер мститься радянській владі. Це він підірвав минулого року рафінадний завод, я йому помагав, як колись, хоча яка тепер з мене користь. Тільки Пашка хитро так підірвав: всі машини цілі, але не працюють. Неначе їм щось пороблено. Неначе чекають нового хазяїна. А ще він спалив дотла робочу слобідку, пам'ятаєте, як пролетаріат познущався колись у центрі Оксамитівки над батьковим опудалом, от Павло і помстився, але як хитро: комар носа не підточить! Не знаю, як це він здійснив технічно, але слобідку спалила «гроза». Дотла. Але яка гроза! Гроза без дощу і без хмар. Геній! А Петро навісніє. Бачили, він тепер тут начальник. «Петя-Петя-Петушок, золотой гребешок, петушок с высокой спицы бережет свою столицу!» – перекривив Касіян батюшку Парфенія.

Уночі Огюст не міг заснути, він тремтів під блаженською ковдрочкою від холоду, і йому здавалося, що якщо і є на світі пекло, то воно зараз тут, в колишній Оксамитівці, в нинішньому Червоному шляху.

Уранці, перед тим, як «піти на промисел», Касіян попередив:

«Не передумали шукати Віолетти? Дивіться, не пошкодуйте, як з Петром. Якщо ж надумаєте, шукайте її в кабаку, пам'ятаєте, там колись там був бордель «Заведеніє г. Блюма», тепер там ресторан «Фіалка». Вона там буває».

Огюст в обідню пору прийшов у ресторан: старі обшарпані диванчики, плюшеві скатертини, темно і затхло. Людей катма. Де та колишня міщанська розкіш, затишок? Він замовив на обід борщ і півкарафки горілки. Борщ був смачний, наваристий, замість горілки – «буряківка». Віолетта не прийшла.

Огюст прийшов ще раз увечері. В кабаку стало затишніше, ніж удень, завдяки м'якому світлу з-під кольорових абажурів. І тепліше. З'явився піаніст. У

ресторані гуляла підозріла публіка: наглі п'яні непмани з дівулями. Огюст замовив на вечерю тушену капусту і півкарафки самогону. Віолетта не прийшла. Поки він їв, було відчуття, що за ним стежать. До Огюста кілька разів підсідали дівулі з непристойними пропозиціями, він зрозумів, що тут і досі бордель, тільки тепер непманський.

Він повернувся до комірчини дзвонаря, нагодував Касіяна тушеною капустою, розпалив піч купленими дровами, до них приєднався батюшка Парфеній, Касіян приберіг для нього частинку своєї порції капусти, навіть маленький шматочок м'яса там був. Батюшка довго мучився з м'ясом, смоктав його, прицмокуючи, перекидаючи язиком у своєму беззубому роті. Огюст так і не наважився заговорити до нього, а той і собі мовчав.

Наступного ранку Огюст знову відвідав Петрова, його обличчя було перекошене від старого рубця і землисте від курива, очі, немов скляні, пожовклі від тютюну пальці нервово тремтять.

Де поділася та безтурботна і сміхотлива «петропавлівська двійка», через яку, як тільки Огюст сідав на вчительське крісло, запалювалася червона лампочка, дзвенів шкільний дзвінок, або лунав непристойний звук? Де ті малі винахідники Петько і Пашка, які на приїзд до Оксамитівки Його Величності Імператора, на прохання батька влаштувала неймовірний ілюзіон з ангелами, які спускалися, неначе сніг, з неба на парашутах? Де ті оксамитівські жартівники, які відремонтували міський годинник так, що кожної години з дірочки вискакувала щораз інша, але обов'язково гола, дама і казала «ку-ку!»

Невже один із них – зараз перед ним?

Огюст не знав, як повести розмову.

Мовчанку порушив Петров.

«Мсьє Огюсте, запам'ятайте: Петька Оксамитенка давно вже нема на світі... Вот так!.. Він помер як непотрібний пережиток старого ладу... Вот так!.. Я – Петров. Моя мати – революція, а батько – Ленін. Я вас прошу: їдьте звідси!.. Вот так!»

Огюст тупцяв на місці, йому хотілося щось сказати жорсткому революціонеру, але бракло українських слів, а французькою говорити не годилося.

Натомість заговорив Петров, ще раз. «Я мав би вас розстріляти за законами революційного часу... Вот так!.. Я вам дарую життя, мсьє Гівонт, бо дякуючи вам, я є тим, ким я є. Я ваш урок про французьку революцію можу повторити сьогодні слово в слово. Це ви звільнили мене з пут міщанства і прогнилої буржуазної ідеології. Тепер я вільний. Тільки революція може дати це відчуття свободи. Тільки революція... Вот так! А тепер ідіть...»

Огюст був атеїстом, але в цей момент йому захотілося звернутися до Бога. Єдина така можливість – піти в церкву святого Пафнутія. Вона була відчинена, там горіли лампадки і багато свічок, як для пост-революційного часу це було нечуване марнотратство. У церкві було моторошно, просто тобі інсценізація «Вія» Гоголя, тільки без труни. Огюст трохи постояв серед почорнілих ікон, облуплених царських воріт і

мерехтіння свічок, він не знав, як спілкуватися з православним Богом, тут усе було йому чужим.

«Бонжур, мсьє Гівонт! Це я, Пашка Оксамитенко».

Огюст здригнувся. Вже вкотре за час перебування в Оксамитівці – Червоному шляху. На порозі стояв викапаний Петров, тільки з цілою рукою. Ні, таки не Петров. Той – похмурий, а цей – веселий.

Вони сіли на ганку церкви, Пашка скрутив дві папіроски, і вони закурили. Пашку цікавило все: батько, братова пароплавна кампанія, Париж, Лілія, племінники. Він постійно сміявся, жартував, згадував дитячі капості й жарти, вибачався перед Огюстом за всі ті хуліганські вихідки.

«Передайте батькові, мсьє Огюсте, нехай не поспішає вмирати, я закінчу тут наші справи (він зробив акцент на слові «наші») і приїду... як ви казали, коли від'їжджали на канікули? «Я обов'язково приїду – вільний і добіса красивий!» Так і я, приїду до вас у Париж вільний і добіса красивий! А тоді – «свобода нас зустріт радостно у входа!» Пам'ятаєте: це – Пушкін. «Бо що є солодшим у світі від оксамитенкового цукру-

рафінаду? Тільки свобода!» А це, пам'ятаєте? – Огюст Гівонт! Я хочу приїхати в Європу переможцем. І отримати свою Нобелівську премію. І подарувати батькові Оксамитівку, ще кращу, ніж колись».

Десь із гадючника, що в паморозі нагадував царство Снігової Королеви, долинув свист, Пашка обняв Огюста, поплескав його по спині, скочив на коня і зник серед дерев.

В обідню пору Огюст знову прийшов у кабак, замовив гарячого борщу. Борщ був учорашній, Віолетта не прийшла, він купив горілки, котлет і хліба і поніс у комірчину дзвонаря. Батюшка Парфеній мовчки пообідав, Касіяна не було, він у такий час ще «промишляв» на базарі.

На вечерю Огюст заявився в кабак з рішучим наміром, що робить це востаннє. Замовив півкарафки самогонки і борщ. Борщ смакував інакше, ніж удень і ніж учора. Невже у них тут два кухарі? Заграв піаніст, один за одним почали з'являтися відвідувачі.

«Вуле ву куше, авек муа?⁵» – почулося ззаду іронічне і хриплувате.

Це був Віолеттин голос.

Огюст фізично відчув викид адреналіну в кров. Він повільно обернувся. Він боявся цього моменту.

Замість відповіді він сказав: «Я хочу чаю, хорошого міцного чаю з самовару, як колись!»

По тому, як Віолетта клацнула пальцями офіціанту, він збагнув, що вона тут – хазяйка. Віолетта – не актриса столичного театру, не відома українська поетеса, не знаменита українська художниця, вона хазяйка провінційного борделю.

Йому принесли гарний, пахучий чай у підстаканнику, а на блюдечку – шматочки цукру-рафінаду. Він упізнав підстаканник, і блюдечко, і ложечку. Фамільні, оксамитенківські. Тільки для нього.

Огюст повільно і з насолодою виконав старосвітський чайний ритуал. Віолетта мовчала, вона про щось думала або чогось чекала. Він теж мовчав і думав: що буде, якщо він привезе Віолетту з собою? Як

---

⁵ Voulez-vous coucher avec moi? (франц.)

складеться його життя? Чи хоче він, щоб Віолетта була поряд? Чи хоче Лілія, щоб Віолетта повернулася? Чи зрадіє батько, що його донька стала власницею борделю?

Ні, він не запропонує їй їхати з ним, хай там що.

«Ось ми з тобою і побачилися, Віолетто», – тільки й спромігся сказати Огюст на прощання. Це було жорстоко і всупереч бажанню Павла Івановича. Фарба залила Віолеттине обличчя і шию. Отже, він її не кличе за собою. Навіть всупереч батьковому останньому бажанню, яке їй встиг переповісти Касіян. Вона була ображена і принижена.

Огюст пішов геть. Касіян уже спав на соломі в куточку комірчини, лишивши для нього ліжко. Огюст ліг на ліжко, заплющив очі і зрозумів, що не засне. Боягуз! Він піддався на умовляння тестя їхати в цю небезпечну поїздку з нелегальним перетином кордону і фальшивим паспортом, а тут здрейфив!

Огюст повернувся в «Фіалку»...

На станції Ворожба його проводжали Віолетта і Касіян. Завівала хуртовина, Касіян був закутаний у Віолеттину шаль, а Віолетта тримала фасон: була вдягнена як дама: у стильному довгому пальті з горжеткою і хутряній «таблетці» поверх тоненької пухової хустки на голові. Огюст вклав у її руку папірець, пояснивши: «Тут контакти людини, яка тебе перевезе через кордон». Він уже стояв на сходинці, коли до самого вагону на коні прискакав Пашка, він міцно обняв Огюста і поплескав його по спині.

Поїзд рушив, Огюст, стоячи на сходинці вагону, махав Оксамитенкам, які поступово розчинялися в завірюсі. Він хотів був уже зайти досередини, як помітив, як на краю платформи стоїть самотня фігура однорукого комісара...

Грудень 2012,

Київ